

**ВІДГУК офіційного опонента –
доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри теорії та історії
держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки -
ЩИРБИ МАР'ЯНИ ЮРІЇВНИ
на дисертацію АНДРУСЯК ІРИНИ ПАВЛІВНИ
«Запобігання та протидія домашньому насильству: теоретико-правове
дослідження», що подана на захист до спеціалізованої вченої ради
Д. 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності
12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових
учень**

Актуальність теми. Тема державної політики у сфері домашнього насильства в Україні в сучасний час є надзвичайно актуальною для правової системи та державності країни. Актуальність дослідження запобігання та протидії домашньому насильству зумовлена стрімким зростанням кількості випадків такого насильства в усьому світі, включаючи Україну. В умовах соціальної напруженості, зокрема викликаної війною, економічними труднощами, багато людей опинилися в замкненому просторі з агресорами, що підвищило ризики насильства. Проблема не лише порушує права людини, але й загрожує життю, здоров'ю та благополуччю постраждалих осіб.

Правова система України робить кроки в напрямку вдосконалення механізмів запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема через прийняття спеціалізованого законодавства. Однак, незважаючи на законодавчі ініціативи, проблеми залишаються, особливо в частині імплементації правових норм на практиці. Вказане свідчить про необхідність подальших теоретичних і практичних досліджень для вдосконалення правового регулювання та забезпечення ефективної допомоги постраждалим.

Теоретико-правовий аналіз проблеми домашнього насильства є необхідним для глибшого розуміння причин та механізмів цього явища, а також для розробки дієвих стратегій протидії. Дослідження сприяє розвитку нормативних актів, формуванню нових підходів до профілактики насильства та посиленню

відповідальності держави й суспільства за захист постраждалих.

Тому проблематика, що досліджена у дисертаційній роботі І.П. Андрусак безумовно є актуальною для науки і практики, оскільки аналізує проблему та пропонує дієві шляхи її вирішення, розкриває необхідні теоретичні аспекти, що розширюють наукову складову сучасної юриспруденції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до: положень, визначених у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, що затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021; стратегічних цілей, що містяться в Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року»; Рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»; Указі Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» від 27 вересня 2021 року № 487/2021; норм Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» з відповідними змінами до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності від 12 січня 2023 року № 2859-IX; Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526-р; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, що затверджена 26 березня 2021 року.

Дисертаційне дослідження виконується в межах наукового напрямку Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» 24 червня 2014 року, протокол № 5 та кафедри теорії права та конституціоналізму «Європейський вектор розвитку української державності і права людини: історія та перспективи» (0119U100040).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційне дослідження, присвячене проблематиці запобігання та протидії домашньому насильству, характеризується високим рівнем наукової обґрунтованості. Автор комплексно розглянула актуальні питання правового регулювання в цій сфері, зосередившись на об'єкті, предметі, меті та завданнях дослідження, що дозволило глибоко проаналізувати проблематику насильства, причини та форми проявів й засоби і способи його подолання. Здобувачкою використано широкий спектр наукових джерел та нормативно-правових актів, що дозволило дослідити багатогранність теми, виявити існуючі прогалини та запропонувати шляхи вдосконалення законодавства.

Вибір системного підходу став важливим методологічним рішенням, яке дозволило авторці дослідження розглянути проблематику домашнього насильства з різних точок зору з врахуванням правової, соціальної та психологічної концепції. Аналіз існуючої судової практики, міжнародних та національних правових актів, а також наукових підходів сприяв формулюванню висновків, які мають вагоме наукове значення для вдосконалення правових механізмів захисту постраждалих від насильства. Авторка запропонувала низку нових підходів щодо розуміння домашнього насильства як правового явища, значно розширила понятійно-категоріальний апарат в цій сфері, а запропонований дуже суттєвий масив гарантування запобігання та протидії домашнього насильства, також вдосконалення системи допомоги постраждалим.

Структура дисертації є надзвичайно логічною і продуманою, що свідчить про глибоке розуміння автора теми дослідження. Перший розділ зосереджений на наукових аспектах запобігання та протидії домашньому насильству, включаючи методологію, огляд джерел та понятійно-категоріальний апарат. Другий розділ детально аналізує причини та форми домашнього насильства, розглядаючи різні його види з правової точки зору. Третій розділ акцентує увагу на специфіці домашнього насильства залежно від постраждалої особи, вивчаючи її прояви серед різних соціальних груп. Завершальний, четвертий розділ пропонує

вдосконалення державної правової політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, акцентуючи на необхідності адаптації успішного міжнародного досвіду. Така чітка структура дозволяє читачеві легко слідкувати за логікою викладу та поглиблено осмислити ключові питання, що піднімаються у дисертації. Вказане дозволяє чітко відстежити хід думок авторки та розуміти ключові аспекти дослідження. Наукові положення та рекомендації, сформульовані в роботі, мають високу практичну цінність і можуть бути використані для подальших наукових досліджень та вдосконалення законодавства у сфері запобігання домашньому насильству.

Наукові результати, досягнуті авторкою в її дослідженні щодо запобігання та протидії домашньому насильству, є вражаючими завдяки глибокій аргументації та стійкій логіці викладу. Робота відзначається високим рівнем аналізу та узагальнення важливих теоретичних підходів, що стосуються правових механізмів захисту постраждалих і попередження насильства. Авторка вдало дослідила складну проблематику, представивши вичерпні висновки, які демонструють глибоке розуміння та ретельний аналіз предмету дослідження. Її робота може стати важливим внеском у наукову базу для подальших досліджень у галузі права та соціальної політики.

Авторка ефективно використала різноманітні джерела (857 праць), включаючи законодавчі акти, наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, а також публікації, що стосуються як юридичних, так і соціологічних аспектів домашнього насильства. Досліджує авторка наукові доробки представників англійської, американської, італійської, німецької, польської, французької, шведської, індонезійської та інших шкіл права, що значно розширює цінність роботи, та аргументованість висновків. Такий ґрунтовний аналіз літератури дозволив їй формувати власні аргументовані висновки та рекомендації.

Широкий підхід до використання джерел і досліджень підвищує наукову вагомість роботи, роблячи її важливим внеском у розвиток теми запобігання домашньому насильству та вдосконалення законодавчих механізмів у цій сфері.

Використання широкого спектру джерел та застосування інноваційного зваженого підходу підвищує авторитетність та наукову цінність дослідження, роблячи його актуальним та важливим для подальшого розвитку загальнотеоретичної юриспруденції.

Слід відзначити, що авторка приділила значну увагу соціальному аналізу проблематики запобігання та протидії домашньому насильству, що відобразилося в проведеному емпіричному дослідженні. Це дослідження є значною заслугою авторки, адже воно охоплює широке коло респондентів і було проведене в кількох регіонах України, включаючи Львівську, Закарпатську, Київську області протягом 2021–2024 років. У дослідженні брали участь чотири фокус-групи: жінки дітородного віку (210 респонденток), чоловіки (126 респондентів), учнівська та студентська молодь (232 особи), а також медики і студенти медичних закладів освіти (78 осіб). Такий підхід дозволив дослідити різні аспекти проявів домашнього насильства з точки зору як постраждалих, так і потенційних кривдників, а також оцінити роль професійних груп у розв'язанні цієї проблеми. Отримані дані є досить репрезентативними, оскільки охоплюють різні соціальні категорії та регіони, що підвищує наукову обґрунтованість висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Авторка вдало поєднала кількісні та якісні методи дослідження, що дозволило їй отримати глибші результати щодо особливостей домашнього насильства та його сприйняття різними групами населення.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що результати дослідження щодо запобігання та протидії домашньому насильству є надійними та науково обґрунтованими. Використання відповідної методології забезпечило глибоке дослідження проблеми, охоплюючи різні аспекти, зокрема правові, соціальні та моральні. Дисертаційна робота відповідає сучасним вимогам як на національному, так і на міжнародному рівнях, враховуючи європейські правові стандарти у сфері захисту прав людини. Крім того, авторка продемонструвала високий рівень критичного мислення, що особливо відображається у її аналізі теоретичних аспектів цієї проблематики, вказуючи на повагу до різноманітних

цінностей та правових принципів. У результаті, дослідження робить вагомий внесок у наукову дискусію щодо домашнього насильства та його правового регулювання, а також може стати підґрунтям для подальших розробок у галузі прав людини та загальнотеоретичної юриспруденції не тільки України, але й Європи.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи достовірність та наукову новизну отриманих результатів у дисертації, присвяченій запобіганню та протидії домашньому насильству, важливо відзначити, що дана робота є ґрунтовним дослідженням правових аспектів цієї проблематики, вперше систематично розглянутою в українській правовій науці в контексті міжнародних та європейських правових стандартів з погляду загальнотеоретичної юриспруденції.

Використання великої кількості наукових джерел та правових актів, включаючи міжнародні нормативні документи та судові прецеденти, забезпечує високу наукову обґрунтованість дослідження. Систематизація та детальний аналіз нормативних актів різних рівнів дозволили авторці не лише виявити існуючі правові прогалини, а й запропонувати шляхи їх усунення, що підтверджує новизну роботи. Застосування комплексного методологічного підходу, зокрема юридичного порівняльного аналізу, стало ключовим інструментом для виявлення розбіжностей у правовому регулюванні запобігання домашньому насильству на національному та міжнародному рівнях, що додає новизни отриманим результатам.

Особливо варто відзначити, що авторка здійснила не лише теоретичний аналіз чинного законодавства, але й запропонувала низку практичних рекомендацій щодо його вдосконалення. Це свідчить про наукову новизну та практичну значущість дослідження, яке робить важливий внесок у розвиток теорії права і держави, одночасно пропонуючи конструктивні шляхи подальшого розвитку правового забезпечення захисту осіб від домашнього насильства.

Наукова значущість отриманих результатів полягає в тому, що дослідження

є першим системним і комплексним аналізом правових аспектів запобігання та протидії домашньому насильству в загальнотеоретичній юриспруденції, авторка провела детальний аналіз правової природи цього явища, його основних причин та специфіки прояву у різних формах і щодо різних груп осіб. Це дослідження дозволило не лише уточнити характерні риси домашнього насильства, але й розробити ефективні правові механізми для його попередження та протидії, що свідчить про високу наукову достовірність результатів. Таке всебічне дослідження та ґрунтовний аналіз проблеми є значним внеском у правову науку та забезпечує важливу теоретичну базу для подальших наукових і практичних розробок. Новизна характерна для всіх висновків дослідження, що стане основою для майбутнього наукового та праксіологічного аналізу.

Одним із основних завдань теорії держави і права є вдосконалення та збагачення понятійного апарату, що є важливою складовою розвитку правової науки. Андрусяк І. блискуче впоралася з цим завданням, запропонувавши надзвичайно глибокий і комплексний підхід у сфері запобігання й протидії домашньому насильству. Авторка ввела у науковий обіг 15 нових дефініцій, що значно збагачує теоретичну базу досліджень у цій сфері. Це не тільки демонструє інноваційність її роботи, але й підвищує рівень розуміння проблеми, створюючи потужну основу для подальших наукових і практичних розробок.

Вважаємо, що мають суттєві елементи новизни такі твердження автора дисертації.

1. Запропонована класифікація типів домашнього насильства (підрозділ 1.3) є суттєвим внеском у загальнотеоретичну юриспруденцію, адже вона демонструє різнобічний підхід до аналізу складної та багатогранної проблематики. Така структуризація дозволяє глибше зрозуміти механізми та різновиди домашнього насильства, що, у свою чергу, сприяє формуванню ефективних стратегій запобігання та протидії цьому явищу. Класифікація за інтенсивністю, формою діяння, кількістю жертв, ступенем тяжкості, характеристиками постраждалої особи та кривдника, а також соціальним статусом постраждалих, підкреслює не лише широту дослідження, але й його практичну цінність. Цей підхід дозволяє

ідентифікувати специфічні аспекти домашнього насильства, а також адаптувати правові та соціальні заходи до потреб різних груп населення. Результати дослідження свідчать про високий рівень аналітичних здібностей автора, що безсумнівно підвищує авторитет його наукової роботи у фаховому середовищі.

2. Авторське групування причин домашнього насильства, що представлений у підрозділі 2.1, містить значне досягнення в дослідженні цієї складної соціальної проблеми. Класифікація причин на індивідуальні, соціальні та культурно-ментальні аспекти дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми, які спричиняють насильство, але й виявити ключові фактори, що сприяють його виникненню. Індивідуальні причини, такі як стрес, зловживання психоактивними речовинами та історія насильства в сім'ї, підкреслюють важливість особистісних характеристик кривдника, тоді як соціальні фактори, зокрема економічна дестабілізація та відсутність обізнаності про гендерну рівність, вказують на ширший контекст, в якому відбувається насильство. Крім того, введення культурно-ментальних причин, що формують ідеологію поведінки, є особливо цінним, адже воно підкреслює значення соціальних норм та стереотипів у виникненні насильства. Таке системне групування факторів створює міцну основу для розробки ефективних стратегій запобігання та протидії домашньому насильству.

3. Економічне домашнє насильство рідко досліджується в наукових працях, що робить критичну оцінку чинної дефініції в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» особливо важливою. Запропонована авторська дефініція виходить за межі обмеженого розуміння економічного насильства, розкриваючи його складність та різноманіття проявів, таких як позбавлення майнових прав і обмеження доступу до фінансових ресурсів. Основні характеристики, окреслені в дослідженні, підкреслюють виклики, з якими стикаються постраждалі особи, та необхідність глибшого усвідомлення цього явища. Пропозиції щодо впровадження організаційних гарантій, активізації громадських інституцій та підвищення фінансової грамотності є вкрай актуальними. Робота суттєво збагачує теоретичний і практичний підходи до

протидії економічному домашньому насильству.

4. Запропоновані заходи удосконалення правової практики запобігання та протидії домашньому насильству вражають своєю широкою масштабністю та глибоким аналізом. Пропозиції стосуються всіх основних форм домашнього насильства — фізичного, сексуального, економічного та психологічного, що свідчить про комплексний підхід автора до проблеми (розділ 2 дисертації). Вони не лише конкретизують необхідні зміни в законодавстві, а й враховують освітні аспекти, підвищення кваліфікації службовців та активізацію громадських ініціатив. Такий всебічний аналіз підкреслює важливість та актуальність внесених рекомендацій у сфері правової практики, що безумовно сприятиме ефективній протидії домашньому насильству.

5. Особливою суттєвою новизною є визначення кібернасильства як окремої форми домашнього насильства, що зумовлено віртуалізацією соціального простору та глобалізаційно-трансформаційними процесами. Запропоновані характеристики кібернасильства, такі як використання цифрових технологій і відсутність прив'язки до конкретного місця, відкривають нові горизонти в розумінні насильства в сучасному світі. Наявність таких форм, як кіберпереслідування, кіберзалякування, протиправний секстинг і доксинг, акцентує увагу на специфіці проявів насильства в цифровому середовищі. Пропозиція доповнити законодавство відповідними визначеннями створює основу для формалізації боротьби з кібернасильством, що є надзвичайно важливим у контексті сучасних викликів. Цей підхід не лише відповідає потребам часу, але й сприяє підвищенню обізнаності суспільства про різні прояви насильства, тим самим зміцнюючи правову базу для захисту постраждалих.

6. Запропоновані заходи з удосконалення правових гарантій протидії домашньому насильству в Україні є надзвичайно цінним внеском у розвиток правової системи. Ідея впровадження спеціалізованого навчання фахівців свідчить про глибоке розуміння важливості професійної підготовки для ефективної роботи в цій чутливій сфері. Активізація інтегративної співпраці між різними суб'єктами та створення інтегрованих центрів підтримки відкривають

нові можливості для комплексного підходу до допомоги постраждалим, що суттєво підвищує якість надання соціальних послуг.

Крім того, підвищення правової обізнаності через поліпшення доступу до правової допомоги для дітей, які стали свідками домашнього насильства, є справжнім проривом у забезпеченні захисту вразливих груп. Введення інституту розкриття інформації про кривдника за запитом зацікавленої особи є не лише інноваційним, але й надзвичайно важливим кроком до підвищення відповідальності кривдників. Репрезентована комплексна новизна, безсумнівно, стане основою для формування безпечнішого та більш справедливого суспільства, що дбає про кожного свого члена.

В дисертації існують ще багато аспектів, що є цінними для загальнотеоретичною юриспруденції та практики.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях є вражаючою і свідчить про значний внесок авторки у досліджувану тему. Загалом 53 наукові публікації, серед яких 21 стаття в наукових фахових виданнях України, демонструють глибоке вивчення предмету дослідження та активну участь автора в науковій спільноті.

Особливо варто відзначити, що 5 статей були опубліковані в виданнях, які включені до наукометричних баз Scopus і Web of Science, що підкреслює міжнародний рівень дослідження. Апробація результатів дисертації на конференціях і науково-практичних заходах також свідчить про високу оцінку внеску авторки в обговорення актуальних питань, пов'язаних з домашнім насильством. Загальний обсяг публікацій, що становить 35,42 друкованих аркуша, з яких 33,18 аркуша належать авторці, підтверджує її значний інтелектуальний вклад і активну позицію у розвитку наукової думки в даній сфері.

У дисертаційному дослідженні та інших публікаціях Андрусак І.П. не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших

порушень принципів академічної доброчесності.

Дискусійні аспекти і зауваження

Як будь-яке наукове дослідження, дисертаційна робота Ірини Андрусак містить дискусійні аспекти, або положення, що потребують додаткового обґрунтування.

1. У критичному аналізі даного зауваження варто зазначити, що вказівка на відмінні риси між домашнім насильством, насильством з боку інтимного партнера та гендерно зумовленим насильством є важливим етапом у розумінні цих явищ. Протенедостатньо досліджено, коли ці категорії можуть перетинатися, що може призвести до певних прогалин у теоретичній основі дослідження. Вважаємо, що недостатня увага до ситуацій, в яких ці види насильства можуть співіснувати, обмежує можливості для всебічного аналізу та розробки ефективних стратегій реагування. Наприклад, гендерно зумовлене насильство може часто проявлятися в контексті домашнього насильства, а насильство з боку інтимного партнера може містити елементи гендерної дискримінації. Включення таких перетворень до дослідження могло б значно збагатити теоретичну основу і практичні рекомендації, що, у свою чергу, підвищило б ефективність правозахисних заходів.

2. На думку рецензента, визнання навчальних закладів та установ системи освіти суб'єктами доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства (ст 477) є важливим кроком у забезпеченні безпеки дітей. Проте це піднімає серйозні питання щодо захисту особистих даних, оскільки наявність чутливої інформації про постраждалих осіб, зокрема дітей, може створити ризики неналежного використання або розкриття таких даних. Тому, в межах дисертації необхідно було чітко визначити, хто матиме доступ до реєстру, і які процедури захисту конфіденційності будуть впроваджені. Крім того, важливо запровадити механізми контролю за доступом до реєстру, щоб запобігти можливим зловживанням. Без належного навчання та підготовки осіб, які отримують доступ до чутливих даних, існує ризик несанкціонованого використання інформації. Отже, хоч ця ініціатива є позитивною, проте необхідно приділити увагу

забезпеченню конфіденційності та безпеки даних, щоб уникнути негативних наслідків для дітей.

3. Пропоновані заходи запобігання та протидії домашньому насильству щодо окремих соціальних груп, таких як етнонаціональні групи, особи похилого віку та люди з інвалідністю, дійсно демонструють усвідомлення важливості комплексного підходу до вирішення цієї проблеми. Проте варто підкреслити, що ці заходи не охоплюють усі можливі категорії осіб, які можуть стати жертвами домашнього насильства. Однією з недостатньо врахованих груп є родини військовослужбовців, які переживають значний стрес через бойові дії та наслідки військових конфліктів. Військовослужбовці та їхні близькі можуть стикатися з психологічними травмами, які можуть призвести до напруженості у сімейних стосунках і, в результаті, до насильства в сім'ї, родини можуть також відчувати ізоляцію, оскільки військова служба часто супроводжується переїздами та змінами в соціальному оточенні, що може ускладнити доступ до ресурсів підтримки.

Вказані положення не повинні розглядатися як критика, що підриває цінність дослідження, але може внести цінний внесок у поглиблення розуміння теми та розвиток дискусії в науковому середовищі.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дослідження «Запобігання та протидія домашньому насильству: теоретико-правове дослідження» вирішує конкретну науково-прикладну проблему, яка є надзвичайно актуальною для сучасної юридичної науки. У ньому містяться нові положення, які раніше не обговорювалися, та є результатом особистих наукових досліджень автора, вони мають значну наукову цінність і важливе значення для подальшого розвитку концепцій у галузі теорії держави і права, зокрема в контексті запобігання і протидії домашньому насильству.

Дисертація Андрусак Ірини Павлівни «Запобігання та протидія домашньому насильству: теоретико-правове дослідження», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія

держави і права; історія політичних і правових учень, є завершеною науковою працею, яка за важливістю та обсягом змісту дослідження має вагоме значення для теорії держави і права.

За своєю актуальністю, науковим рівнем, новизною, практичним значенням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою КМУ № 1197 від 17.11.2021 р., а її авторка – Андрусяк Ірина Павлівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

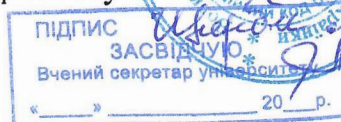
Опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Мар'яна ЩИРБА

Вчений секретар

Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Лариса СЕМЕНЮК